

DOBOS ISTVÁN

REPÜLŐGÉPPEL A FRONTON

EGY HADIPILÓTA FELJEGYZÉSEI

ATHENAEUM R.-T. KIADÁSA

Előszó

Dobos István tábori pilota, aviatikus-örmester és a nagy ezüst vitézségi érdemrend tulajdonosa. Nem hivatásos író, de írásai egyszerű, becsületes, őszinte és sokszor kedvesen naiv megrögzítése azoknak a repüléseknek, amelyek ebben a háborúban csaknem annyira gyakoriak, megszokottak és — szükségesek, mint akár a gyalogsági rohamok, tüzérpárbajok és huszárőrjáratok. Dobos István, mikor az ő kis igénytelen, kusza vonású börmoteszában ezeket a följegyzéseket hazahozta a frontról, bizonyára nem sejtette, hogy ennek a rettenetes kataklizmának a történetéhez hordott be egy értékes, bár kicsiny mozaikot. A híres és híressé váló hadiírók hangulatos és művészi íráskészségét ne keressük ezeken a lapokon. Nincsenek itt döntő jelentőségű és fordulópontokként kiemelkedő történések sem: de megismerjük a repülő katonák mindennapos életét. És megelevenedik előttünk a harci aviatikusok nemes, önzetlen, nobilisán nyugodt, olthatatlan ambíciójú és mindenekelőtt ragyogóan új és korszerű típusa.

Huszonöt esztendő s mindössze Dobos István és öt éve repül. Civil repülő korában végig kellett járnia ennek a félig bohém, félig aszkéta pályának minden mártíromságát és kálváriáját. Künn vacogott, koplalt és reménykedett a Rákos szellős deszkaházaiban, amíg egy másik lelkes, tehetséges magyar aviatikus Svachulay Sándor, olyan gépet épített alája, amellyel azután le tudta tenni a pilótavizsgát. A nagyszerű acélvázás kis Albatros gépen Dobos egész sereg vidéki városban végzett nyilvános felszállásokat, sőt mikor állami kölcsönmotort kaptak hozzá, még rövidebb lélekzetű túra-repüléseket is sikeresen kísérelt meg.

Később Prodam Guido gépén repült (több ízben Pest fölött is) majd Székely Mihály monoplánján járta a levegőt. Szép sikereket ért el a szombathelyi repülőversenyen és a pöstyéni meetingen, s egyik legnevezetesebb eredménye a mezőtúr-budapesti repülőtúra.

Fejér Imre.

Egy repülőgépünk huszonhat hadihajó fölött

Lenn a tengerparton két hegy vágányában: ez a repülőtér. Pár száz lépéssel odébb néhány csinos, ízléses villa. Béke idején nyári fürdőzők lakják, most a levegőkatonák kaszárnyái. Nemrég jöttünk csak ide, a repülőgépek, autók, hangárok, tartalék-motorok, géprészek, rengeteg üzemanyag, szerelők, mechanikusok, sofförök és a hadipilóták, a kapitány, a repülőpark parancsnoka két főhadnagy, két hadnagy, három altiszt és a megfelelő számú segédzemélyzet. Külön vonat hozott bennünket, az egész aviatikus tábor, öt napos út után értünk ide, új hadiszállásunkra, ahol gyönyörű, dédelgetett gépmadarainknak fészket ütöttünk.

Néhány próbafelszállás, egy-két autókirándulás és gyalogséta árán megismerkedtünk a környék- és terepviszonyokkal, berepültük a gépeket és vártuk az első parancsot. Itt meg kell jegyezmem, hogy a hadipilóták sohasem kapnak személyhez kötött egyenes parancsol. Csupán feladatok, kívánságok vannak és minden utasítás így kezdődik: Kívánatos volna felderíteni X. Y., helyen az ellenséges szárazföldi, vagy vízi erőt. Vagy: Kívánatos volna állást támadni ilyen és ilyen méretű, ennyi és ennyi számú bombával, gépfegyverrel, revolver-ágyúval.

Ez a módszer a repülőök becsvágyát a végletekig

fokozza és nagyszerű vetélkedésre nyújt alkalmat. Valamennyiben ég a vágy, hogy mielőbb útnak indulhasson az ellenség fölé, képzelhető, mi mindent el nem követhetnek, hogy az önkéntes jelentkezésnél rájuk essen a parancsnok választása.

A laktanyában heverésztünk K. altiszttel, a lányosképű fiatal repülővirtuózzal, aki civil korában azzal lett híressé, hogy Németországban elsőnek utánozta Pégoud-t, a looping the loop feltalálóját. Az otthonlétéről, nőkről, versenyekről folyt a szó. Nyugalmas beszélgetésünket a napos káplár hangja szakítja félbe:

—Melde gehorsamst, Befehl a tábori pilóta uraknak.

Mint villamos ütésre, egyszerre pattanunk fel K. altiszttel és már nyalok az írás után.

—Jelentékeny ellenséges flottát jeleznek délkelet felől, körülbelül 120 kilométernyire. Kívánatos volna pontos felderítés!

Helyes, gondoltam magamban, ez kell nekünk.

—Káplár! A »C. 2.« háromnegyed óra alatt készen legyen. Benzin, olaj, víz, mint rendesen. Ne felejtsek el a szarvasbőrt a szűrésnél Utánanézni a gertyákat. Mindenre ügyelni.

A kíváncsiság, türelmetlenség és vágyakozás különös, de végtelenül kellemes izgalmai kergetőztek bennem. Alig vártam, hogy leérjek a repülőterre.

Lenn a kapitányom már a gép körül forgolódott végtelen gonddal és szeretettéi. Motorpróbát tartott.

— Also Kinder, servus, servus. Nichts forcieren, lieber zurückkommen.

Utasom, S. hadnagy, civilben gépészmérnök, eszkimókosztümbe bugyoláltan, kezében térképpel az ülése felé ballag. Elhelyezkedünk. A motor lassú, bugyborékoló hangú forgással megindul. Egy mozdulat a gázfójtó karon és a következő pillanatban a föld rohan ki alólunk.

Nemsokára a hullámok fölött járunk, de még egy körben visszatérünk az aerodrom fölé. Jó magasan vagyunk. Odalent egy liliputi ember, a kapitányom, szinte hallom: also Kinder, servus, servus, és érzem a kedves, meleg tekintetét, amint ide fel is egyre követ. Ezer méteren felül járunk, mikor elhagyjuk a repülőteret. Ki a nyílt tengerre!

Mint egy óriási térkép kígyózik el alattunk szeszélyes csipkészetével a tengerpart. Délre és keletre a semmiségbe vesző szürke egyformaság: ég és víz. Sima és üres. Csak messze-messze délkeleten, halványan káprázik három parányi fekete vonal.

Az ellenség járőrbe küldött három torpedóvadása volt.

Útitársam, aki idáig csendes tétlenségben gubbasztott mögöttem, előszedte a szerszámaikat: fotografált, méregetett, vizsgálta a stopperóráját, rajzolt, számolt, fürkészte a magasságmérőt, a fordulatszámológót, forgatta a térképet, szóval rettenetesen el volt foglalva.

Úgy számítottunk, húsz perc alatt elérjük őket, de beletelt egy jó óra, mire odajutottunk. Nem repültem közvetlen föléjük, hanem kissé oldalt kormányoztam a masinát. Ezt még a kapitányom kötötte a szívemre. Azt mondotta, így jobban el lehet kerülni a revolver-ágyuk tüzét.

Végtelen nyugalommal lebegett a gép a hullámok felett. Szinte bántott ez a csend és a tétlenség. Azon töprengtem, meddig menjünk, mit csináljunk. Egyszerre csak hátbavág az utasom. Visszafordulok, lefelé mutat, néztek csak oda.

Alattunk, nem is nagyon mélyen, egy különös, bárányfelhőszerű füstgomolyag terjeng, a belsejében kormos maggal.

Ez első nekünk szánt shrapnell!

Robbanásának csak a végét láttam. De nem kellett soká várni, jött a többi is. Előttünk, kissé balra és vagy 20 méterrel lejjebb egy vakító villanás, azután a második kigömbölyödő báránfelhő. Utána a többi. Majd itt, majd ott. Eleinte mind lejjebb, majd fölöttünk, végre egy magasságban a géppel. Hang semmi, a teljes túrával dolgozó motor elnyomja egészen.

Tizennégy ilyen kicsiny, kedves, tűz-bélű báránfelhőt számoltam.

Visszafordulok és kérdően nézek az utasomra. Hadnagy uram, mit szól ehhez? A hadnagy úr válasz helyett felém nyújtja a gukkerjét és délnek mutat. Oda fordítom a triédert.

Egy egész város úszik a vizén.

Megszámolom. Huszonhat úszó, kemény páncélvár bontakozik ki a messzeségből. H tömör, összezsúfolt hajóserreg közepében három-négy feltűnően nagy, lomber test, a többi kisebbek fedezik. Egy sokszor emlegetett, furcsán írt és még furcsábban kiejtett szó jut az eszembe: dreadnought-ok.

Útitársam közben elfogyasztotta fényképezőgépe egész lemez-készletét és telerajzolta a vázlatkönyvét. Célunkat elértük.

Egy hatalmas U-betű és vissza a hangárok felé. Visszajövet régi ismerőseink, a báránfelhő-küldözgető három torpedó-vadász elől, nagy kört írva le udvariasan kitérünk. Rövid félóra, és hála a hátunkba fújó derék szirokkónak, hazaérünk.

Lefojtom a motort. Ilyenkor csend van, csak a drótok füttyülnek, de siklózás közben beszélgetni is lehet.

— Siessünk, — nógat hátulról az utasom — ma még átugorhatunk R.-be, egy parti karambolra.

Izgalmas hajtóvadászat repülőgépről

Parancs jött, hogy repüljünk a felderített ellenséges hajóraj fölé és bombázzuk. Utasom, egy napbarnított képű sorhajóhadnagy, már elfoglalta ülését és türelmesen várt rám, mikor a starthelyre értem. Nem merem megszólítani, mert német tudás dolgában gyenge lábon állok. De azután eszembe jutott, hogy fenn a levegőben, ha a motor teljes fordulattal jár, nincs ;is szükség szavakra. Ott a következő nemzetközi jelbeszéddel értetjük meg magunkat: ha utasom, akit az irányítás és kalauzolás elvégzésére a hadvezetőség korlátlan teljhatalommal ruház fel, a jobb vállamat veregeti, akkor szigorúan jobbrafordulást parancsol. Ha a baloldalra üt, akkor azt kívánja, hogy balra kanyarodjak. A hátam közepét érő ütlegek annyit tesznek aviatikusnyelven, hogy egyenesen előre.

Amíg felhúztam a bőrkabátot és felcsatoltam a főköttöt, a kapitányom nagy óvatosan előhozta a bombákat. Három darabot kaptunk. Ártatlan kinézésű, finom acélkörték ezek, a végükön egy kis légcsavarral, ugyanolyannal, amilyen a repülőgépet előreviszi, csak miniatűr kiadásban. Kedves, játékszerformájú holmik, de láttukra elképzeltem, milyen pusztulás támad ott, ahol lehullanak.

Eleinte kissé elfogódtam. Sok minden tolt az agyamba. Indulunk az első támadásra és szép acélkörték

formájában a pokol minden tüzét és rombolását visszük magunkkal. Előre látom, hogy hullanak majd alá, mint magányos esőcseppek. Ahol leütnek, ott vége mindenknek. Az elkövetkező jelenségek víziói hajsolták egymást agyamban.

Ez a zsibbasztó töprengés rövid pillanatok múlva megszűnt. Megjött az indulás ideje és a heves szélben minden figyelmemet és erőmet arra kellett felhasználni, hogy gépemet, a hű öreg Lohnert, kivigyem a hegyek közül a nyílt tengerre. Két óriási kör után hagytuk el az aerodromot.

Künn a hullámok felett gyengébb és egyenletesebb volt a szél. Nem telt bele félóra és elértük a francia flottát. Szabálytalan, de zsúfolt rajban tört előre dél-nyugat felől egy óriási hajócsoport. Harminckét nagyobb és tizennyolc kisebb hadihajói számoltam össze. Nem hiszem, hogy tévedtem, talán csak egy-kettővel.

Most észrevették bennünket, mert a sok hajó egyszerre oszolni kezdett. Úgy rebbentek széjjel, mint a szétvert darazsak. Volt közöttük négy irgalmatlanul nagy hajó, nagyobbak, azt hiszem, egy hatemeletes háznál. De ahányan voltak, most annyi irányba úsztak.

Kétezerhatszáz métert mulatott a magasságmérőm. Úgy gondoltam, itt elég biztonságban leszünk, de csak hamar koppanásokat éreztem a gépen. A shrapnellek és gránátok valóságos zuhatagával árasztottak el bennünket.

Az utasom ekkor jobbrafordulást, majd előret vezényel és leadta. az első bombát. Közvetlenül utána a másodikat. ..

Hosszasan utána néz a két körtének és önelégült mosolylyal átnyújtja a triédert. Én is nézek lefelé és kis vártatva megfigyelhetem az eredményt. Az első célt tévesztett. Az egyik nagy hajóhoz egészen közel a víz-

ben robbant fel. A második a hajó hátulján sült el és hatalmas pusztítást mivelt, mert ez a fele egészen le-súlyedtt Hátranézek. Az utasom egy fakír nyugalmával ül a helyén és fotografálja az esetet.

Ebben a pillanatban a motorom kezd kihagyogatni, majd teljesen megáll.

Nagyon melegem lett. Kerestem a partot, de nem találtam. Gondoltam, talán majd az utasomnak jut valami okos az eszébe, de őt épp úgy meglepte a váratlan baj, mint a pilótáját és csak kapaszkodott a gép szélébe.

Nem látszott más, csak ég és víz. Az ágyuk tompán, ostobán dörömböltek alattunk. Láttam, nincs menekvés. Fürdeni fogunk és elfognak. Tehetetlen dühömben káromkodók egyet. Erre az utasom, aki mindedig néma volt, megszólalt: Hát te is magyar vagy? Szervusz. Én M. sorhajóhadnagy vagyok. Bemutatkozott. Ezerötszáz méter magasan az ellenséges hadihajók tüzeiben, erőtlenu alábukó repülőgépünk hátán.

A további eszmecsere már a menekülés körül forgott. Azon tanakodtunk, mi baja lehet a motornak. Mondtam neki, fogja meg a kormányt, én majd felkelek az ülésről, előremászok megnézni a karburátort Azt hiszem, fennakadt a tű, azért nem kap a motor benzint. Kértem, fogja csak erősen a kormányt és ha a gép orrára akarna állni, húzza erősen magához.

Megpróbáltam előremászni. Már egyik lábammal a szárnyon voltam, de utasom az orra bukó gépet nem tudta tartani. Visszaléptem és siklórepülésre állítottam be a kormányt, azután elkezdtem forgatni az indító-mágnesset. Egyet-kettőt gyújtott, de megint megállt.

Mindez pillanatok alatt ment végbe. A hullámok ijesztően közeledtek felfelé. Megfürdünk, odajönnek, kiemelnek, mint az öntött ürgét, kicsúfolnak, biztosan üt-

nek majd, talán meg is rugdosnak. Ezek jutottak az eszembe és kiütött rajtam a verejték.

Közben szakadatlanul próbáltam az indítómágnest és végre — hála ennek a pompás kis műszernek — két henger megindult és utána, bár gyakori kihagyásokkal, dolgozni kezdett a többi is.

Megmenekültünk. Én meg nem tudva mást csinálni, örömben előhúztam az ismétlőpisztolyomat és tíz lövést adtam le. Nagynehezen hazajutottunk, de azt nem meséltük el senkinek se, hogy milyen melegünk volt.

Egy éjszaka izgalmai a hangártáborban

Mikor a rossz időjárás, a hetekig tartó, végtelennek tűnő esőzések és a szünni nem akaró viharos szelek hosszú tétlenségre ítélik a tábori pilótákat, szinte elviselhetetlenül tespesztő idők szakadnak ránk. Ilyenkor úgy érezzük magunkat, mintha elevenen el lennénk temetve. A délről és délkeletről tompán, elhalóan jövő ágyúlövések hangfoszlányai itt törnek meg a hangárok deszkafalain és mi fájó szívvel, lemondóan és gyakori ásításokkal ténfergünk a gépek közt. Még csak próbarepülésekkel sem szabad szórakoznunk, pedig milyen nagyszerű lenne egy kis sportolás! A repülőterünket most kétszáz szorgalmas munkás keze simogatja. Nézem, milyen végtelen türelemmel és gondossággal hengerük, ásásák, kapálják, boronálják, egyengetik, gereblyézik a talaj szeszélyesen halmozódó felületét. Legszívesebben mindebben felülről gyönyörködnék. De hiába: a parancs — parancs.

Esteledik. A napok még elég rövidek és a leszálló csend, a mindenre ráboruló sötétség, a tétlenség, tie főleg az elkövetkező ismeretlen események várása valami le nem írható, meg nem magyarázható különös idegizgalmat okoz. Víziók kergetőznek, régi képek eleve-
nednek meg: ébren álmodok. Régi, első repüléseim a primitív kis acélgépen, vidéki látványos felszállásaim lenn

az Alföldön, az első tapogatózó túrarepülési kísérletek túl a Dunán; mindenütt a naiv, kedvesen együgyű falusi nép csodálkozása és megjegyzései. Néhány szerencsés kimenetelű kalandom: mikor Siófokon fennakadtam a jegenyefákon, azután repülőgépestől való akaratlan furdésem a Balatonban. A pöstyéni meeting, közvetlen nyomában a mozgósítással, a bevonulásom. Első katonai próbáim Aspernbén, majd Fischamendben. Utazásunk a harctérre. Repülések az ellenség fölött, parti ütegek, gépfegyverek és hadihajók ágyútüzében. Csupa kép, ágybéli fotográfia, hézagosan, rapszodikusán előbukkanó, az összetartozandóság és gondolatbeli kapocs gerince nélkül: élményeim és eseményeim, mint a mozifilm képei pergettek le előttem.

Együtt hevertem, mint majdnem mindig, kedves levegőbeli kollégámmal, K. altisztel és úgy láttam, most ő is így ébren álmodozott. Az önkívületnek egy furcsa neme volt ez és türelmetlenül vágytunk valami váratlan, akár brutális esemény után, mely kizökkentsen bennünket e bénító zsibbadásból. Nem soká kellett várni, óhajunk beteljesült.

Egyszerre csak falrengető, pokoli dördülés rázta meg a deszkaházat.

De K. barátomat ez csak annyiban érintette, hogy felneszelt és dörmögött egyet: »Hát már szundítani sem lehet, nevetlen egy bagázs.« Én is szólni akartam valamit, de nem volt rá idő, mert újabb, istentelen fül-siketítő csattogás következett. Nem tudom és nem is keresem a magyarázatát, de ilyenkor az ember önkénytelenül a szabadba igyekszik. Feltéptem az ajtót és rohantam ki a térre.

Kinn egy vakító villanás ragyog fel előttem és mintha vezényszóra ezer ördög csapna össze cintányérokat: bumm!... Egy gránát volt. Ezt az érzést és

hatást, ami ennek a váratlan detonációnak a nyomán támad, bajos elmondani. Nagyjában a viharra emlékeztet. Villámlás és menydörgés, de a fénye összehasonlíthatatlanul intenzívebb, hosszabb, az elsülés hangja élesebb, áthatóbb és közelebről jövő. Ha robban, egy pillanatra vakító, fehér fényárban úszik minden, mintha egy ismeretlen földöntúli hatalom egy új kis Napot küldene le a tájra és ez sugározná be a vidék minden zugát.

Visszavánszorgok a hangárba.

K. bajtársam felém tart, arcán a határtalan meg-rökönyödés kifejezésével. Mondani akar valamit, én is szólni szeretnék hozzá, de e pillanatban egy rettenetes, minden előbbit felülmúló, csattogó zengés hozza veszedelembe a dobhártyáinkat Jó ideig tart, míg elhal a rettenetes, sistergő és pattogó mellézköngéktől kísért dörej és midőn véget ér, látjuk, hogy a hangár hatalmas szárnyas ajtaja kidől.

Benn a gépek között elképedten támolyognak a montőrök. A félelmes sötétben, mintha valami ismeretlen, eddig nem is sejtett lidércnyomás nehezedne önsúlyával a lelkekre. Újabb dördülés, és ez távolabbról jön... Megint egy, ennek a robaja egészen közelről ér hozzánk. De már meg sem lep. Sem az irtózatossá hang- és fénykeveredés, se a megkínzott, elkényszerezett emberek.

Megszokom, mint annyi más furcsaságot. És már ott tartok, — mert aludni ebben a pokoli hangversenyben még a mi kötélvastagra edzett idegeinkkel sem lehet, — hogy számolom. Tíz... tizenegy... huszonöt... harmincnyolc... negyvenhét... Ez az utolsó.

Virrad. Világos lesz. És amint sápadtan, elcsigázottan kimászunk a térre, látjuk, hogy a szép simára planirozott aerodrom tele van tölcserformájú gödrökkel. Kez-

dődik a tanakodás, kutatás, találgatás, nyomozás, kerdezgetés. Honnan jöhettek a rejtélyes bombák. Ellenséges hadihajókról semmiesetre sem. Szárazföldi útegekből még kevésbé, hisz a hangártábor legalább ötven kilométerre van a fronttól.

Végre a kapitányunk megoldja a rejtélyt. Pálcával a kezében, bejárja a terepet, felvesz néhány szilánkot, körül forgatja, jól megnézi. Azután nevetni kezd. Elmondja, hogy nézett ki az éjjel a sok meggyötört ábrázat. Pedig nem történt semmi egyéb: erős vihar volt és a hullámok a partra vetettek egy; csomó ellenséges úszó aknát, ezek csinálták az éjszakai zenebonát. És megint kacag hozzá, hogy; a könye csordul beléje.

Repülőgépen Cetinje és a Lovcsen fölött

Nekünk is keresztül kellett esni a regrutasoron, a kezdet nehézségein. Fontosabb feladatokat csak akkor mert ránk bízni a kapitányunk, miután már meggyőződött róla, hogy tisztességesen tudunk repülni és — amire még nagyobb súlyt helyezett — van bennünk elég akaraterő és önfegyelmezettség az adott parancsot pontosan megtartani és tartózkodni minden kalandhajhászástól. A háborús »előkészítő tanfolyam« első vizsgáit la felderítőutak sikeres elvégzésével pállottuk ki. Csak ezután került a sor az ellenséges hadihajókkal vívott kisebb csetepatéokra. És mikor ezekből a kis légi csatákból is baj nélkül szálltostunk haza, parancsnokunk elérkezettnek Jáltá az időt a szárazföld felőli aeroplán-offenzíva megkezdésére.

A fekete hegyek uralkodójának csapatait, erősségeit, szállásait, állásait, raktárait, kikötőit, katonai gyűjtőhelyeit és rezidenciáját támadni és kárt okozni bennük: ez volt a parancs.

Mindennapi színpadunk komoran sötétlő háttere a Lovcsen. Óriási, kopár, egyhangú és rideg. Hatalmas sziklatömkelegek unalmas, esetlen halmaza. A tetején — jól tudtuk ;— francia ütegek vertek fészket. Főleg ezek érdekelték bennünket, repülőket és a szárazföldi tüzérségünket is. Szorgalmasan felelgettünk velük; hol felváltva a tüzéreink, meg mi, de gyakran fordult elő, hogy

szép összhangban, egymást támogatva, közösen fogtuk tűz alá a Lovcsen tetején és oldalában meglapult kétlábú vakondkokat Ezeket a rapszodikus küzdelmeket jegyzéseim lakonikusan rögzítették meg:

X. 16. Egész nap ágyúztuk a hegyet, de repülés a rossz idő miatt nem volt.

X. 17 Pár óra hosszát felülről bombáztuk az ellenséget.

X. 19. Tüzérségünk napfelkeltekor kezdte a munkát. Reggel hét óra tájban már földrengető volt a dörgés. Tízkor láttuk, lángok csapnak fel.

X. 26. Egy hétig vérhassal feküdtem a kórházban. Aznap, mikor visszatértem a repülő-táborba, K. altiszt-barátom gépfegyverrel repült a Lovcsen feleit és sikerült teljesen elhallgattatnia az ellenséges ütegeket.

X. 30. Három hidroplánunk Antivárit, Montenegró tengeri kikötőjét bombázta, ahol a franciák muníciót raktak ki a montenegróiaknak.

XI. 1. Parancsot kaptam, hogy a Lovcsen fölé repüljek gépfegyverrel és figyeljem meg tüzérségünk munkájának hatását. A feladat határozottan nehéz és veszélyes volt. Magasra emelkedni nem lehetett, mert az utasnak tisztán kellett látnia a fedezékeket. Rettenetes tüzet kaptunk javarészt gépfegyverből, de szerencsére csak a golyók füttyülését hallottuk. Utasom az akkumulátorral táplált szignáló-lámpával jeleket adott le hadihajóinknak, amelyek T...-ban horgonyoztak. Két és fél órai út után simán landoltunk otthon.

XI. 2. Három bombával küldtek a G ... fensík fölé, ahol a montenegróiaknak különösen erős állásaik voltak. Egy alacsony termetű, igen mozgékony és eleven kis hadnagy jött velem, 2500 méter magasan hagytuk el a repülőteret. Rettenetesen magas hegyek meredtek mindenfelől az ég felé. Leszállóhelyet — szükség esetén —

itt bizony messze földön nem láttam. Nem tudtuk, ellenség felett járunk-e, vagy sem. Az utasom egyszerre csak figyelmeztet, hogy ledob egy bombát. Csupa szem voltam, de nem láttam robbanni, a másik jobban sikerült. Vártam, mikor látom a füstfelhőt. Kis idő múlva tényleg nagyszerűen látszott a hatás: a hegycsúcson explodált igen erős állások között. A harmadik egy épületcsoportra esett. Nesztek — szólta az utasom, mikor ledobta. Közben persze ők is lőttek ránk, de nem találtak. Indultunk hazafelé, mikor megérkeztünk a hangárok elé, a szerelők öt golyóütötte lyukat találtak a gépen.

XI. 3. Ez a nap nevezetes marad, mert kapitányom kívánságára ma tettem tiszteletemet Nikita fő- és székvárosában, Cetinjében. Három bombával és gépfegyverrel indultunk. Egy darabig a tenger felett maradtunk, nehogy észrevegyenek bennünket és egy órai repülés után érkeztünk Cetinjébe. Magasságmérőm ekkor 2700 métert mutatott. Az első bomba jól talált, ezt világosan láttam, de egy nagy csapat katona, — legkevesebben ötszázan lehettek — tüzelni kezdett reánk. Utasom célbavette a társaságot gépfegyverrel. Úgy futottak széjjel, mint a bolyból kivert hangyák. Pokolian mulatságos volt ez a jelenet felülről. Hazamenet, útközben sok ponyvasátort láttunk. Az utasom intett, hogy körözgessek felettük és elkezdte kelepeltetni a gépfegyvert. Alulról négy helyről is feleltek rá. De a sátrak pár perc alatt kiürültek, mert a szerencsétlenek a felülről jövő acéleső előtt nem tudtak elbújni, hát szaladtak, ki merre látott. Utasom leadta az egész készletét: vagy nyolcszáz töltényt. Több nem volt, hát hazamentünk.

XI. 4. Kaptunk egy új pilótát és új megfigyelőtisztet. Első repülésüket a trebinjei ütközetnél végezték együtt. Én is ott repültem aznap. Három géppel

voltunk, mindent összerepültem és csak az egyik géppel találkoztam. Másnap beszélte utasom, Piller főhadnagy, hogy az elfogott crnagorcok vallomása szerint náluk az a parancs: ha repülőgépet látnak, akinek csak fegyvere van, annak löni kell rá. Mikor mi tüzeltünk rájuk a gépfegyverből, sok tüzerük meghalt, még többet megsebezünk, sokan eldobták fegyverüket és úgy menekültek. Azt is beszélik a foglyok, hogy ha ellenséges repülőgép jön a raj vonaluk fölé, a legénység megtagadja az engedelmességet, mert a felülről jövő golyók elől nem lehet elbújni.

XI. 6. Reggel a kövesen felett felderítő szolgálatot végeztem, ballon-üldöző ágyúval lövöldöztek ránk. De ezek a híres aviatikuskergető szerszámok, bármennyit is írtak róluk a lapok béke idején, nem bizonyultak, veszedelmeseknek. Mondtam is az utasomnak: A francia repülőgéppüldöző-ágyuk — úgy látszik, — csak hadgyakorlatokon válnak be, de ilyenkor, mikor tényleg van mit löni, csak a felülről gyönyörködő aviatikusnak nyújtanak élvezetes látványt. Jó pár száz méterre alattunk pukkantak szerte a srappellek. Mikor hazaértünk, a gépen megint nyolc lövés nyomát találtuk, de ezek gépfegyvertől származtak.

Lénungot vittünk a repülőgépen

Egy idő óta nagyon változatos a munkánk. Mikor a múlt ősszel a hangártáborral idejöttünk a tengerpartra, a komor és titokzatos fekete hegyek tövébe, még palléroskodtunk is néhány hétig. Jártunk a munkások és mesteremberek között és vigyáztunk, hogy szépen, becsületesen készüljön el minden, a hangárok, a deszkaépítészet ezen remekei, a repülőtérenk lemángorolt mező, az odavezető utak, mindenféle berendezések, a lakásaink. Később elővettük a szerelő- és mechanikus-tudományunkat. Hozzáfoglunk a szétszerelve hozott gépek összeállításához, nem azért, mintha nem lett volna elég emberünk, de türelmetlenül vártuk, hogy gépre szállhassunk és itt bizony akadt dolga mindenkinek, aki csak egy csavart is meg tudott forgatni.

Mire elkészültünk és felszállásra került volna a sor, megjöttek a többhetes őszi esők. És mi, akik eddig is alig fértünk a bőrünkbe, és nagy vérszomjasán vártuk az alkalmat, hogy bombavetési kirándulásra küldjenek, napok hosszat ásítva heverésztünk a gépek között.

Végre egy napon oszladozni kezdtek a felhők és délfejt egy keskeny, de ragyogóan fényes felhőhasadékon át három repülőgépet pillantottam meg a magasban. Az ellenséges hegyek felől jöttek. Kalapálni kezdett a szívem. Hát mégis lesz valami. Ha egyéb nem, hát egy kis csetepaté 2500 méteren. Mert ilyen magasban lehettek. Lelkendezve futottam a kapitányomhoz, közben

folyton szemmel kísérve a repülőket. Amint jobban néztem és nagyobbodtak, roppant ismerősnek tüntek fel a körvonalaik. Hisz ezek a saját gépeink, még pedig a tengeri madaraink, hidroplánok... Az ellenség rengeteg löport pazarolhatott rájuk. Csak úgy rengtek a hegyek, úgy dörögtek az ágyuk onnan túlról.

K. altiszt barátommal együtt összetett kezekkel könnyörögtünk a kapitányunknak, engedjen bennünket felszállni, hadd nézzük meg, mi történik odaát. A szó szoros értelmében betegek voltunk, hogy tétlenül kellett hallgatni az ágyúszót.

Másnap aztán megkezdődött a tánc. Először O. főhadnagy indult útnak és pompás fényképfelvételekkel megrakodva tért vissza két és fél órai repülés után. Utána K. barátom következett, aki bombákat vitt magával. Láttuk egy darabig, amint a víz fölött körözött elég nagy magasságban, azután hirtelen eltűnt. Bizony motordefektust kapott szegény és tengeri fürdőt vett akarata ellenére. De közel történt a parthoz és baj nélkül kihalásztak őt is, a gépét is, pedig az ellenséges hajók veszettül ágyúztak feléje.

Ezen az éjjelen azután aludni sem tudtunk. Az ellenséges hajók veszettül bombázták az egész aerodromot

Nagyjában így múltak a napok. Sokat szálldostunk a tenger felett, megnéztük gyakran, mit csinálnak az ellenséges hajók. Ellátogattunk a Lovcsenre, tiszteletünket tettük Cetinjében. Egyszer egy nagy sátorháború fedeztem fel: vagy kétszáz félvad fickót kergettünk ki, belőle bombáinkkal. Máskor nyolc puskalövéssel a szárnyainkban érkeztünk haza a hangárok elé, de bajunk nem történt.

Így szürkén felsorolva, ezek a dolgok talán unalmasan hangzanak, hisz oly gyakoriak a repülő katonák életében. De amint jegyzeteimben lapozgatok, ellenállhatatlan

erővel torlódnak fel bennem az újra meg újra érlelt nagy esetek megrázóan szép izgalmai épp úgy, mint a kisebb epizódok egymást kergető képei.

Különösképpen emlékezetes marad egy utam, mikor utasom otthon hagyta a fényképező-gépet és bombákat sem rakott a gépbe, sőt gépfegyver sem került a podgyász közé. A kapitányom magához intett és ideadta a vidék egy általam még ismeretlen részének a térképét; amelyen egy hosszabb útvonal vörös ceruzával volt meghúzva. »N. és G.-n keresztül el kell repülni ide. Ez D. Itt már meglátni az állásainkat. óvatosan, nehogy az ellenséges tüzérség elcsipjen beneteket.« Pontosan elmondja, hol kell landolni, milyen a terep, rendesen melyik irányból fuj a szél. Úgy látszik, tájékozottan és alaposan ismeri a helyet. »Ott jelentkeztek M. főhadnagy úrnál és átadjátok ezeket a kis csomagokat, óvatosan, fiuk. Benzint, olajat majd ott kaptok. Szervusztok.«

B. őrmester, kapitányunk hű árnyéka közeledik most a géphez és átad néhány kis csomagot. Mi az, — kérdezem — most már így szállítják a cigarettát, a trén nem is viheti magával? B. őrmester titokzatosan a bajuszába mosolyog egyet és szerencsés utat kívánva, elsomfordál. Nekem úgy tűnik elő a dolog, itt valami ravasz tréfát űznek velünk. Nem baj, induljunk! Gázt neki. Startolunk és negyedórával később már jó pár kilométerrel magunk mögött hagyva a repülőtelepet, ezernél jóval több méter magasan sietünk célunk felé. Az utasom nagyon fázhat, mert olyanformaképpen tornázik a két) karjával, mint Pesten a Gizella-téri, fiákeresek, ha nagy fagyok vannak és sokáig állnak a standon. Nekem sincs melegem. Dolgom sincsen sok. A szél egyirányú és állandó, nem kell mást tenni, csak benyomni az oldalkormányt és úgy tartani állandóan, hogy a

masina szépen traverztrozva menjen oda, ahová kell. Másfél óra múlva figyelmeztet az utasom, közeledünk utunk vége felé. benézek, hát hosszú trénozlopokat látok. Másutt egy nagy barna sáv szeli át a mezőt. Lövészárok! Azután egy csomó apró, jellegzetes fehér felhőske. Srapnellek. Mozgó vonalak. Sok katona. Hiszen itt ütközet folyik.

Az egész mozgalmas kép valahogyan oldalt esik és meglehetősen távol van. Eszembe jut, mit mondott a kapitányunk. Lehetőleg kívül maradni a fronton. Lesz még alkalom bújócskát játszani az ellenség revolver-ágyúival.

Nagyon magasan vagyunk, hát leállítom a motort és ereszkedünk lefelé. Vagy 800 méteren lehetünk, midőn nagy fehér foltot látok. Ejnye ,de kedves emberek várnak ránk. Milyen nagyszerű lesz itt kikötni. Tényleg egyenesen belesiklőztunk az egyetlen alkalmas sík darabba. Megérkeztünk. Kászolódok kifelé. Az utasom már kint van és szedi elő a csomagokat. Két tiszti sipka, rozettás jön felénk. A címzett főhadnagy és még egy. Jelentjük alázatosan, elhoztuk a csomagokat. Az urak látható örömmel és meglelégedéssel veszik át. Azután elvisznek ebédelni.

Dél alatt gondoskodnak róla, hogy gépünkbe benzint töltsenek. Ebéd után — folytonos dörgés volt a zene-kíséret — sietünk útnak kerekedni, hogy még a sötétség beállta előtt hazaérjünk. Búcsúzásnál M. főhadnagy egy szolgálati jegyet ad át. Ezen olvasom: »Dienstzettel. Es wird hiermit bestätigt, dass der Pilot vom... Flugpark heute, an den 23. IX. 191¾. die Summe von Kronen... (anstandslos überbrachte«.

Hát ez volt a csomagok titka. Ezért vigyorgott a képembe otthon az őrmester. Lénungot vittünk repülőgépén a frontra.

Géppuskás repülőgépen szerb-montenegrói rajvonalak felett

Vannak mulatságos esetek is. Ki kellett próbálnom egy újonnan érkezett biplánt. Felszálltam vele, de sehogysem bírtam ezer méternél magasabbra emelkedni, leszálltam, és jelentettem, hogy csak 1100-at fordul a csavar, ami kevés, ki kell cserélni. (A légcsvart viszi előre — tudvalevőleg — a gépet és ennek a forgási számát méri a fordulatszámoló óra.) Egy óra múlva jön fel a szobámba az apparat-chauffeur, egy becsületes, derék, de végtelenül naiv fiú, akinek rovására társai állandóan mulatnak. Jelenti, hogy már helyben 1250-et fordul a csavar. Újra startoltam, de most sem tudtam 1030-nél feljebb jutni. Boszankodva ereszkedtem le és elővettem a mechanikusokat: milyen légcsvart tettetek ti fel? Ez sem húz többet! Az én emberem tágra nyílt szemmel nagy csodálkozva szól:

— Jelentem alásan, hiszen kicseréltem.

— Mit, a légcsvart?

— Nem, fordulatszámoló-órát.

Naplómban a Trebinje környékén vívott csata következik, mikor géppuskával lőttük a levegőből az ellenséges rajvonalakat.

Nov. 10. Parancsot kaptunk, hogy induljunk Trebinje vidékére, ahol nagy ütközetek folynak osztrák,

magyar és szerb-montenegrói csapatok között. Reggel 7 órakor startoltam Piller főhadnaggyal, aki magyar, maga is repülő, még pedig a javából és nagyon kedves ember. Alig 150 méter magasan hagytuk el a repülőteret Géppuskát és 4 gurtni töltényt vittünk magunkkal. Egy órai repülés után már láttuk, hogy füstölnek az ágyuk és srapnellek. Mire odaértünk, ahová küldtek, pompásan, tükörtisztán lehetett kivenni az ellenség vonalát, a miénket szintúgy, mert az is becsületesen füstölt, ördögien szép volt a ránk zúdított srapnellözön, noha egyik-másik lövedék veszedelmes közelségben robbant a gépünk mellett.

Első dolgunk volt azokat az ágyúkat elnémitani, amelyekkel bennünket vettek célba. Azután a svarmliniára tüzelt az utasom, amíg csak futotta a töltényekből. Mikor kifogyott a muníciónk, csak mutatta az irányt, hova szálljak le, mert nem mentünk vissza hanem mellett landoltunk. Ez egy kis falu a határon.

Tíz után oda értek montőreink is autóval. Hoztak benzint és töltényeket. Amíg a gépet elláttuk, mi ettünk egy pár falatot és pont tizenegykor újra felszálltunk. A startnál észrevettem, hogy a magasságmérőm már a földön 800 métert mutatott, szóval ennyire voltunk a tenger színe felett. Rettenetes kínlódással ment a start, viharszerű szél tombolt, köröskörül hegyek ágaskodtak. Pont egy méterrel szálltunk el az egyik csúcs fölött. Mivel az utasom szigorúan lelkemre kötötte, hogy 1000 méternél magasabbra ne emelkedjek, mert onnan már nem lehet olyan biztonsággal lőni. Én viszont azt tudtam nagyon jól, hogy az ellenség 1078 méter magasan áll, ami azt jelentette, hogy könnyen leszedhet bennünket. De hát már hozzá voltam szokva a srapnellekhez és nem sokat törődtem velük.

Nagy heveséssel javában folyt az ütközet. Mikor oda értünk, srappell- és golyózáporral fogadtak a crnagorcok bennünket. Utasom fáradhatatlanul kezelte a gépfegyvert. Mindenekelőtt a tüzéreket lőtte nagyon helyesen, miután a mieinkre nézve ezek voltak a legveszedelmesebbek. Én ezalatt folyton körben repültem a montenegróiak fesztungja fölött, míg nem tapasztaltam, hogy a srappelzés megszűnt. Mi 800 méterről lőttük az ellenséget és azok most már nem törődtek azzal, hogy katonáinkat löjjék, hanem mindannyian a gépre kezdtek tüzelni. Egy részük pedig — nyilván ezeket érték legjobban gépfegyvereink golyói — hanyatt-homlok menekült.

Közben a mieink szépen feljutottak a hegyre és — amint később megtudtuk — 200 foglyot ejtettek, azonkívül két ágyút zsákmányoltak. Itt az ellenség sok halottat és sebesültet is veszített, ezek javarésztét utasom lőtte le. Jól láttuk őket elnyúlva heverni a fesztung udvarán. Töltényünk elfogyott, hát visszatértünk, ahol egy óra ötven perckor simán kikötöttünk.

Repülések a fekete hegyek felett

Grábról 2 óra 30 perckor ismét felszállottunk veszedelmesen erős szélben. Oly rettenetes hideg volt, hogy a lábamat nem éreztem. Mielőtt elindultunk, telefon-értesítést kaptunk, hogy a mieink a Hercegova-hegyet bevették, ami egyedül a repülőgépnak volt köszönhető, mert mi tereltük el az ellenség figyelmét. Most az volt a célunk, hogy a 925 méter magas Rassova-hegy bevétele-nél könnyítsük meg gyalogságunk (munkáját. Már két napja ostromolták derék legényeink ezt a magaslatot, de nem tudtak előre haladni, mert az ellenséges tüzérség a hegytetőn elhelyezett és kitűnően maszkírozott fedezékéből erős srappell-tűzzel lehetetlenné tette a felhatolást. Oda érve, jó ideig körben repültem, utasom ezalatt addig lőtte a fesztungot, amíg a géppuska muni-ciójából futotta. (Négy gurtni töltény volt velünk.)

Most el kezdett erősen havazni. Vastag hócsomók, mint éles kavicsok vágták az arcunkat, az utasom nem-sokára jelezte is, hogy induljunk vissza Castelnouvoba. Hihetetlen sűrű tűzön keresztül, tép bőrrrel menekültünk meg, — ezen még ma is csodálkozom — és pont 5 óra 40 perckor értünk földet. Leszállásunk helyét fák-lyákkal világították meg, mert már koromsötét volt.

Egészen meg voltam dermedve, nem éreztem a tagjaimat és éppen legfőbb ideje volt, hogy kikössünk,

mert lefagyott volna a lábam. Az utasomnak jobb dolga volt, mint nekem; ő mozgathatta kezét, lábát, de nekem a kormányt és a pedálokat kellett tartani. Olyan erős volt a szél, hogy néha bizony majdnem levágta a gépet. Mikor a szerelők megvizsgálták, jelentették, hogy 18 golyót találtak a felületekben. Eddig tehát ez volt a legveszedelmesebb nap rám nézve.

A.... altiszt és O..... hadnagy betegek, egyedül nekem kell repülni. Van ugyan itt egy 19 éves német pilóta, de az még gyengén kezeli a gépet. Egy próbát csinált, de a landolásnál a szél levágta és gépét alaposan összetörte.

Nov. 11. Reggel 9 órakor startoltam Lévák hadnagy úr kíséretében. Az ellenséges területen már jó messze benn jártunk és mintegy 2100 méter magasan haladtunk előre. Borzasztó hideg volt. A hegyeket mindenfelé hó borította; a motorom egyik hengere, úgy látszik, megunta a munkát és nem dolgozott. A készülék sülyedni kezdett. Utasom parancsára visszafordultam és 10 óra 15 perckor simán leszállottunk a repülőtéren.

Nov. 16. Délelőtt a Lovcsen fölött repültem egy óra hosszat. Utasom most is Lévák hadnagy volt, aki számos fényképfelvételt készített. Délután Dvorzsák kapitány, a Flugpark parancsnoka, tüntetett ki azzal, hogy felszállt velem. Újból a Lovcsen fölé mentünk, de felhőkbe ikerültünk és vissza kellett térni, mert a kapitányom nem látott semmit.

Nov. 17—18..., Eső és vihar.

Nov. 19. . . . Első jelentékenyebb balesetem. Egy új Lloyd-biplánt kellett berepülnöm 140 lóerős Hieróval. Startolásom után rettenetes vihar keletkezett, mely a 60 tépés széles és 400 lépés hosszú Flugfeldet oldalról érte. Nem tudtam landolni, míg végre hosszas, kínos próbák után a motor megállt és én egy szőlőben értem

földet. De hogyan?! A légsavar és 8 futószerkezet összetört, én az ütéstől eszméletemet vesztettem, ez utatom nem, mert ő idejekorán erősen belekapaszkodott a gépbe.

Nov. 28. Délután fél 5-kor Lévák hadnagy kíséretében a 140-es Lohneren, gépfegyverrel és bombával, 2000 méter magasan, a Lovcsenen (keresztül, a Krn fölött Cetinjébe repültünk. Előre haladva egyre emelkedtünk és mire 2500 méterre jutottunk, dühös srapnellés fegyvergolyós áradat zúdult reánk. Utasom megszólaltatta a gépfegyvert, mire a srapnellezés eleinte alább hagyott, később teljesen elhallgatott. Ekkor utasom pldalt lemutatott oda, ahol hat barakkszerű épület állott és jelezte, hogy ezekre akar bombát dobni. Föléje érkezve le is hajította, én meg körbe repültem, hogy jobban gyönyörködhesünk a hatásban. Körülbelül 5 perccel később hatalmas füstfelhő gomolygott az épületek helyén és mikor a füst felszállt, láttuk, hogy a 6 barakkból kettő hiányzik, a harmadik meg ég. Rémségesen hideg volt, a kormányt alig bírtam tartani, de az örömöm leirthatatlan volt. Az utasom gépfegyverrel lőtte az épületeket. Lent, ahol mindent hó borított, magyszerűen lehetett látni a kavargó csoportot: a menekülő embereket, a sebesülteket és a halottakat. Most a jobb vállamon érintette az utasom, tehát erre az oldalra fordultam, amíg a hátam közepét nem ütögette. Ez azt jelentette, hogy: grad aus! Láttam, a hadnagyom fényképezni akar, de a kazettát nem tudja beletenni a gépbe, oly rettenetesen fázik. Én is egészen meg voltam dermedve. Nemsokára egy falu fölé értünk — ez Knistács volt» — itt kelepelve szólalt meg hátam mögött a gépfegyver. Egy gurtni patront nagy kinnal ellőtt az utasom, de a másodikat már nem volt képes beletenni. A fegyver agyára mutatva, jelezte, hogy nem bírja fogni, nekem is

vacogott a fogam. Most balra fordulást jelzett és előkészítette a másik bombát. 3200 méter magasan voltunk, a motor gyönyörűen dolgozott, a hideggel már nem is törődtünk és mikor ismét egy falu fölött mentünk el, ledobta a második bombát.

Cetinje és Skutari között már kezdett sötétedni, a hadnagyom intett is, hogy jó lesz már hazafordulni! Megfogadva a hasznos tanácsot, éles fordulót vettem és indultunk vissza. Háromezeröttszáz méter magasat mutatott a barográf. Lefojtottam a motort annyira, hogy épen csak gyújtson, az futásom előre hajolt és elkezdtünk azon tanakodni, vajjon hány srapnellt pazarolhattak ránk. Én elől hármat láttam, nem messze és oldalt ötöt. Most golyósüvitéseket hallottunk: piju, piju,..., de ezt már fel sem vettük, mintha nem is golyó lett volna. A hadnagy rágyújtott, nekem is a számba dugott egy cigarettát. Most megint egy srapnellt láttunk. Lenézek, hát megtudom, hogy Babrák fölött vagyunk. Mindjárt a magasságmérőre esett a szemem: 2200-on voltunk. Vollgas-t adtam, hogy gyorsabban haladjunk. Mikor elhagytuk Lovcsent, megint lezártam a motort és 4 óra 10 perckor simán landoltunk otthon, de alig tudtunk kiszállani a gépből. Nagyon fájt a fejem, szédülés fogott el mindkettőnket, jelentkeztem a kapitányomnál és hazamentem lefeküdni.

Hajsza egy tengeralattjáró után és egyebek

November 29. Reggel még aludtam, mikor valaki azzal ébresztett föl, hogy azonnal menjek az irodába a kapitányomhoz. Először nem akartam hinni a szemimnek, de láttam, hogy egy szolgálatban levő katona áll feszes haptákban az ágyam előtt. Azután eszembe jutott; őrmester vagyok, hát illik is, hogy haptákban álljon.

Gyorsan felöltöztem és rohantam az irodába. Útközben megnéztem az órát; negyed kilencre járt már az idő, hát bizony jól elaludtunk. Most én vágtam haptákat és kértem a parancsot a kapitányomtól. »Azonnal ki egy gépet, Punta d'Ostró felől ellenséges tengeralattjárót jeleztek telefonon, ott sétál valahol a part, mellett. Azt kell megkeresni.« »Parancsára, kapitány úr!« És máris futottam ki a térre. Nemsokára startoltam. Utasnak és a gépfegyver kezelésére maga a kapitányom jött velem. Nem emelkedtünk magasra, mindössze 200 méterig. Amikor Ostrót elhagytuk, két hidroplánunk jött velünk szembe Körülbelül ugyanabban a magasságban, ők is a tengeralattjárót keresték. Végül még egy negyedik gép is jött és most egyesült erővel valóságos hajtóvadászatot rendeztünk a titokzatos vízi lényre. Legalább egy óra hosszat kutattunk, de — sajnos — nem találtuk, csak nagyon, nagyon messze tűnt fel egy hajó. Arról meg nem le-

hetett megállapítani, az volt-e, amelyet kerestünk. Nagy mérgeesen landoltunk otthon tízkor.

December 1. Egyik kedvenc gépemmel, egy Lohnerrel fél tízkor T...., fölé (indultunk. Utasom, Lévák hadnagy 3 bombát, gépfegyvert és két gurni patront hozott magával. Mire odaértünk, már javában bömböltek az ágyuk, bennünket nagy udvariasan srappnell-záporral fogadtak. Mi viszont a gépfegyverünkkel segítettük csapatainkat.

Egy magasan fekvő tisztáson, egy szép villa előtt, két autót láttam, bizonyára ott volt az ellenséges tisztek irodája, ahonnan az ütközetet vezették. Nem voltunk magasan, mindössze kétszáz méterre a ház fölött, mely azonban maga is kilencszázötven méter magasan van. Az utasom egy bombát dobott az épületre. Nagyszerűen láttam a bomba hatását: az épület teteje úgy eltűnt, mintha nem is lett volna. Közvetlen a robbanás után az utasom gépfegyverrel tüzelt az épületből menekülőkre. Azután láttuk, amint két ágyút vontattak hogy kinnal egy meredek úton. Amidőn odaértünk a géppel, keresztbe állították őket és otthagyták, csak amidőn már elhaladtunk fölöttük, vontatták ismét tovább. Pár perccel később egy borzasztó lökést éreztem a gépen. Lenéztem, hát veszedelmesen közel alattunk robbant egy srappnell. Az utasom a szerterobbanó lövedéket figyelve, csak annyit kiáltott: »Egy kicsit rövid, de nem sok híjja volt!« Jött nemsokára egy második. A hadnagyom kereste honnan küldik olyan pontosan az átkozottak, de nem találta őket. Rövid fordulót véve, visszafelé kanyarodtam. Kapjuk a harmadikat. Az istenteket, de eldugtátok a pofátokat, fakad ki mérgében az utasom. Mert még mindig hiába fürkészi a deckungjukat. (Hiába, ilyenkor nem használ az ember szalonképes kifejezéseket.)

Ekkor robban fel a negyedik srappell, de ez volt a veszтük.

»Mevagy, bestia!« hangzik mögöttem a hadnagy diadalmas szava és már ütögeti a jobb vállamat. Ehhez a jelbeszédhez képest jobbra kezdek kanyarodni. Majd a hátam közepét nyomogatja, de nem kézzel, hanem a bombával, ami legalább is furcsa érzést okoz. (Ha német lennék, azt mondanám, hogy unheimlich.) Most egyenesen repültem, még mindig nem tudtam, mi következik, csak néztem hátra, mikor dobja le a hadnagy úr a bombát. Végre kihajol a gépből, (a bomba a balkezeben. Fegyvergolyók füttyülnek körülöttünk. A hadnagy úr elereszti a bombát és utána mindjárt elkezd kattogatni a gépfegyvert.

Lenézek, hogy lássam a robbanást. A füstfelhő egy-kettőre előtűnt, de hang nem hallatszott fel a magasba, ami elég kár volt. Nemsokára a töltényeket is ellötte az utasom és rám kiáltott, hogy landoljak le. Ezt az okos tanácsot már vártam, mert éhes voltam. Leállítottam a motort és 3200 méter magasságról kellemesen lesiklőztünk a kijelölt helyre, ahol már vártak ránk a szerelőink. Mi ketten az utasommal autóba ültünk és egy közeli wache-hoz mentünk ebédelni. Mire visszatértünk, a szerelő jelentette: Apparat flugbereit!

Három bombával, gépfegyverrel és ötszáz tölténnyel félegykor megint fölszállottunk és ugyanarra a helyre tértünk vissza, ahol délelőtt jártunk, hogy újra megkezdjük az ágyuk bombázását. A betyárok azóta megváltoztatták leshelyüket és máshonnan küldözték felénk srappelljeiket. De itt is rájöttünk a turpisságukra: felfedezтük őket. Én fölējük repültem és az utasom egyetlen bombával elnémította őket.

Visszatértünk, ahol már vért ránk egy Lohner-biplán. Piller főhadnagy hozta oda egy másik utassal együtt.

Nekik adtam át a nagy gépet, hogy tovább repüljenek vele. Nekünk elég volt a két nehéz felszállás. Átfáztunk, a fejük is fájt, hát felültünk a kisebb gépre és elrepültünk szép kényelmesen haza. A kapitányom kérdezte, miért szálltunk fel kétszer, ő azért küldte a másik gépet oda, hogy az utas és a pilóta felváltsanak benneteket. Én erre jelentettem, hogy az első leszállásunknál még nem értek oda, mi meg nem várhattunk, mikor oda hallatszott az ágyúdörgés, a mitől a vér forrott az ereinkben.

December 5. Délután pontban kettőkor 1000 méter magasan T.... fölé indultam egy Lohnerrel Lévák hadnagy kíséretében, két nehéz bombával, gépfegyverrel és három gurtni tölténnyel. Mikor az ellenség fölé értünk, megszólaltak az ágyúik. Az ágyúk dörgését ugyan nem hallottuk, de láttuk a srapnelleket felénk repülni, mire az utasom a géppuskával adta meg a feleletet, a szokásos hatással. Most kelet felé irányított az utasom és nemsokára egy katonai barakk-csoport fölé értünk, egy montenegrói falu közelében. Rövid gondolkodás után utasom egy bombát Ivett elő és nagy óvatosan, előkelően bókoló mozdulattal, nehogy a címzettek megsértődjenek, eleresztette. Egy épület mellett több kocsis állott, alkalmassint trénszekerek voltak. Ide csapott le a bomba. A következő pillanatban a gépfegyver kezdte el a jól pá-pá-pá-páppá motívumot. így szórakozva repültünk el az úgynevezett Krvosz fölött. Előttünk a Lovcsen meredt az ég felé. Ebben a pillanatban iaz utasom egy ágyút fedezett fel, amelynek a lövedékei bennünket követtek, de hátulról, mert annyi bátorság már nem tellett tőlük, hogy egyenesen, őszintén, szemköztről jöjjenek. Intett, hogy forduljak vissza és kis vártatva gépfegyverrel köszönte meg azokat a szép magas lövéseket, amelyeket nekünk szántak. Töltényeink elfogytak, csak egy bom-

bánk maradt, ezt egy közeli falu mellett levő Stutzpunte hajtottuk, hogy ez se terhelje gépünket. Innen a Lovcsen fölé értünk 2800 méter magasan és az utasom itt legalább egy féltucat lemezt elfotografált. Minden oldaláról megörökítette a Lovcsent, aztán direkció: a repülőtér. Nem volt nagyon hideg. A motort ledroszliztam és vígan énekeltünk. Ha jól emlékszem, egy pesti divatos melódiát: Vén öreg ember nótája nem kell!... Négy óra tíz perc volt, mikor rövid gurulás után a gép megállt. Röviden jelentettem a kapitány urnák, hogy a motor kitűnően működött, míg utasom megfigyeléseiről részletes jelentést adott.

Aviatikus-névjegyek Cetinjére

Úgy szólt a parancsunk, hogy nagyobb Überland-flugra induljunk Niksic és Cetinje fölé. Megtudtuk ugyanis, hogy Nikita Cetinjéből Niksicre menekült. Úgy látszik, nem nagyon tetszett neki, hogy minden másod-harmadnap egy ellenséges repülőgép jelenik meg fő- és székvárosa fölött. Délelőtt tíz óra tizenöt perckor startoltunk a 140-es Lohneren leggyakoribb kísérőm, Lévák hadnagy társaságában, három bombával és egy fényképezőgéppel. Ezernyolcszáz méter magasan haladva el a Krwosz felett, keletre fordultunk. Ezen a vidéken már sokszor jártunk és így annyira ismertem a terepet, hogy kísérőm egészen nyugodtan olvasta mögöttem a Pesti Hírlap-ot. Egy nagy sík tisztás közepén előttünk terült el Niksic, csodálatosan hamar fölismertük, de éppen egy óra telt bele, míg odaértünk.

Nagyon szép kis város, szinte sajnálni kezdtem, hogy bombázni fogjuk és hátra kiáltottam a hadnagyomnak, vajon hogy fogja „magát érezni az öreg Nikita, ha meghallja a motor bugását. Utasom ekkor már gukkerral kereste a legérdemesebb helyet, ahová a bombát ledobja. A város szélén, egy hatalmas téren barakkok állottak, ezeket már messziről föl lehetett ismerni, hogy katonai épületek. Jobbkéz felől meg egy óriási Festung tűnt elő, oly nagy, aminőt még sohasem láttam.

Ide irányított az utasom, de még nem is értünk fölébe, már is röpködni kezdtek a schrapnellek körülöttünk. Várjatok csak, — gondoltam magamban, — mindjárt megkapjátok a magatokét. Ebben a percben azonban az egyik henger elkezdett veszedelmesen kihagyogatni.

— Visszamenjünk? — kérdezte utasom.

— Szó sincs róla, — mondtam. — Inkább ledobjuk a rossz hengert a Nikitának. Elég nekünk az öt jó is...

A nagy tanakodás közben elértünk a Festung fölé és az utasom lehajította az első bombát. Egy nagy kaszárnyaszerű ház állt a Festung közepén, annak ütötte be a tetejét. Ilyen pillanatokban, — ezt már többször észrevettem, de az okát még csak nem is sejtettem, — bolondnál-bolondabb gondolatai támadnak az embernek. Most is, mikor a bomba-ütötte hatalmas tátongó lyukat megláttam, eszembe jutott, hogy egyszer Pesten, a Rákpson, egy kellemetlen bácsinak a fején beütöttem a cilinderét. Az is olyanformán horpadt be.

Balra fordulva, utasom ledobta a második bombát. Visszakanyarodtunk teljesen és innen Cetinje felé haladtunk. Csak hosszú pillanatok múlva figyelmeztetett az ujfcasom, hogy nézzek hátra, óriási tűz látszott lentről. íAég akkor is láttuk a lángokat, mikor már Cetinje fölött jártunk. Pedig az légvonalban ötvennégy kilométernyire van Niksictól.

Nagyon óvatosan, egyre emelkedve közeledtünk, és mint rendesen, most is az arzenál fölé igyekeztünk. Itt egy ballonágyú van elhelyezve, amellyel már volt szerencsénk megismerkedni. És bár háromezer méter magasan jártunk, nem tudtunk kikerülni a tűzkörzetéből Voltak schrapnellek, amelyek felettünk robbantak. Az

utasom ez arzenálra dobott egy bombát. Úgy emlékszem, jól talált.

Egy shrapnell ezen a tájon oly közel pukkant föl a gép hátulsó részéhez, hogy jól hallottuk a tompa dörrenést. Hátranéztünk mind a ketten, azután egymásra és a hadnagy rám kiáltott:

— Szép ez a füstfelhő! Nemde?

Rágyújtottunk egy cigarettára és a Lovcsent még el sem hagytuk, amikor lefojtottam a motort és meredek siklóba kezdtem.

— Miért ilyen hamar? — kérdezte utasom.

— Hadd örüljenek szegények, hogy végre eltalálták az ördög madarát.

De az ördög madara szerencsésen hazajutott a feszébe. Délután fél egykor leértünk a földre.

Többhetes, végtelenül lélekölő esőzés után a 85-ös Aero-Lohnerrel, Lévák hadnagygyal megfigyelőútra indultunk a Krivosje Dragoj síkság fölé. Borzasztó hideg rolt. Kilenckor reggel startoltunk, a Kísérőm ezernyolcáz méter magasságot jelzett, amíg a mieink belőttek az ágyukat. Féltizenkettőkbr már simán leszálltunk.

Másnap Trebinje vidékén ütközet volt, amelyben a mi részünkről összesen három repülőgép vett részt. Én az 85-ös Hiero-Lohneren indultam Piller főhadnagy úr társaságában, aki odaérve, pompásan lőtte gépfegyverrel a fedezékben álló ellenséget. Csak nyolcszáz méter magasan voltunk fölöttük és én szabad szemmel láttam, mint utasom négy lovat lőtt le. Egy órai pihenés és muníció-pótlás céljából Grábon kötöttünk ki. Ezután újabb másfél órai repülés következett gépfegyverzene-kísérettel.

Förtelmes hidegben értünk földet három óra körül Castelnuovóban. Gépünket mindössze két puskaagyó találta.

Egy héttel utóbb rettenetes szél volt, de parancs jött, hogy repülni kell három géppel. Már kettő elindulj de rövidesen Visszajöttek és a pilóták jelentették, hogy nem bírják tartani a gépet, olyan szélrohamok vannak. Erre a kapitányunk kimondotta, hogy nem szabad felszállni.

Én azonban jelentkeztem, hogy repülök és fogadtam az egyik hadnagygyal egy üveg pezsgőbe, hogy addig nem jövök vissza, amíg az utasom el nem végezte a dolgát. A kapitányom eleinte hallani sem akart a dolgról, de hosszú kérések után beleegyezett.

Az öreg 85-ös Lohnerral indultunk féltizenkettőkor Piller főhadnagygyal. Borzasztó bórá dühöngött. Úgy dobálta a gépet, akár a játékszert. Néha kétszáz métert estünk lefelé. Nagy kínnal fölértünk ezer méterre, de itt még erősebben dobált minket a szél. Most Buduának irányítottuk a gépet és egy órai repülés után felértünk kétezer méter magasra. Utunk célja ez volt, mert itt ütközet folyt. Utasom megkezdte a lövöldözést. Jól láttuk a shrapnelleket és közben olyan táncot jártunk a géppel, hogy majd levágott bennünket a szél. Mikor utasom elvégzett mindent, intett, hogy hazafelé... Valószínűs haláltánc után értünk vissza pont egykor.

Kapitányom nagyon örült, mert ami startunkon felbuzdulva, a másik két pilóta is nekiindult, hogy megmutassák, van bennük is bátorság. Az egyik azonban ismét csak visszatért.

Másnap kértem a kapitányunkat, engedjen a nagy apparáttal bombát vinni Cetinjébe. Nagy nehezen beleegyezett, de azzal, hogy majd ő jön velem.

Nagyon örültem a kitüntetés-számba menő szerencsének, megebédeltem és fél háromkor Dvorzsák kapitánygyal a 140-es Lloyd hátán, megrakodva öt bombával és négy öt töltenyvel, messze jártunk a repülő-

tértől. Most még vesztegebül dobált a szél, egyszer alig húsz méterrel csúsztunk el egy szikla mellett. A kapitányom intett, hogy szálljak viasza, de én azt mondtam, hogy kibírom, a motor is jól megy. Antivári irányában a tenger fölött úsztunk előre, rémséges hidegben és a fogam csak úgy vacogott, noha minden erőfelmel dolgoztam a kormánynyál. A kapitányom jelt adott, hogy kelet felé vegyem az utat, arra van Cettinje. Most már nem lapdázott velünk annyira a szél, de nem haladtunk előre.

Már közel magunk előtt láttuk Cettinjét és még mindig ugyanott, holott már másfél órája igyekeztünk feléje. A kapitányom borzasztóan fázott, mert könnyedén öltözött és én sem éreztem se a kezem, se a lábam. Megnéztem a magasságmérőt: négy ezernégyszáz méternyire jártunk.

Kétségbeejtő volt, hogy nem haladunk. Próbáltam a gépet teljes motorral lefelé nyomni, hogy előre jussunk, de az sem használt. Még mindig ugyanabban a távolságban láttuk a várat. Már azon kezdtünk tanakodni, hogy visszaforduljunk, de nem akartam nyugalmat szerezni Nikitának és megkíséreltem még egy módszert, hogy előbbre jussak. Szerpentinrepülésbe fogtam, így sem mentünk többre. Két és fél órai repülés után visszafordultam. Ekkor izgalmas dolog következett. H a motor hirtelen megállt, mert a benzintartályból kifujt a légnyomás. Háromezer méternyire jártunk.

— Na, szépen vagyunk — gondoltam magamban.

Szerencsére azonban mégis sikerült lapos szögben hazáig siklózni, amit főképpen az erős hátszélnek köszönhattunk. A póttartályban is volt még pár liter benzin, ez is segített valamit. Háromnegyed ötkor landoltunk rettenetesen átfázva. Még másnap is fáj a fejünk és mellünk.

Egyhamar nem fogom elfelejteni ezt az utat, mert ilyen szélben még soha nem repültem, Kapitányom gratulált és azt mondta, hogy ennyit nem nézett volna ki belőlem, öt és fél óra ilyen hihetetlen bórában! Ő is napokig érezte s kirándulás hatását.

Boldog új évet Nikita!

Délelőtt elég erős szélben tizenegy órakor indultam a 110-es Lloydon Lévák hadnagygyal, aki hat bombát hozott magával. Ezerhétszáz méternyi magasságban értünk az ellenség fölé a Zsupában. Babrákon, a Lovcsentől jobbra dobta le utasom az első bombát. A bomba nem oda esett, ahova kellett volna, hanem egy házitetőt ütött be. Két bombát Knisztácsra dobtunk. Az egyik egy lágerbe esett. Ez teli találat volt. Innen a K.... hegy fölé repültünk, de ott olyan hó volt, hogy a házakat teljesen ellepte, nem is látni semmi egyebet, mindenütt csak fehérséget. Borzasztóan fáztunk, nem éreztem sem a lábam, se a kezem. Most Cetinje fölé értünk, de bombát nem adtunk le, mert alattunk a sűrű fekete felhő mindent eltakart. Nem lehetett fölfedezni sem az arzenált, sem a kaszárnyát.

Cetinjéről a Grahovo Ebenje fölé dirigált a hadnagyom. Grahovo mellett egy falura ledobtunk egy bombát, amely a háziak között robbant fel. Beljebb haladva a hegyek közé, fölfedeztünk egy táborn, amely vagy hatvan újonnan épített nagy barakkból állott. Ezekre két bombát dobott az utasom nagyszerű találatokkal. Itt már erős srápnell-tűzzel fogadtak és egymelyik löveg veszedelmes közelségben robbant. Az egyik nem messze a gép farkától, a másik száz méterrel a masina orra előtt egy magasságban velünk.

Végre visszafordultunk és háromezer méter magasan repülve, közeledtünk a táborunkhoz. Egészen el voltam gémberedve és alig vártam, hogy leszálljunk. Most felhőbe kerültünk, úgy hogy nem láttunk semmit, a gép vadul táncolt, némelykor teljesen az élére állt a gép. Egy idő múlva, mikor már gondoltam, hogy a tenger fölött járunk, leállítottam a motort és spirálisban jöttem lefelé. Kibujtunk a felhőből és Ostro fölött voltunk. Még egy rövid forduló és fél kelőkor simán landoltunk. Hanem a gépből úgy kellett; kiszedni bennünket, mert már csaknem meg voltunk merevedve. Az ebéd pompásan esett, mert odafenn ugyancsak megéheztünk.

Pontban délben indultam a 140-es Lloydon Jankulovics hadnagy kíséretében Cetinjébe. Mint rendesen, most is 6 bombát vittünk magunkkal. Borzasztó széllel kellett megküzdenünk, amíg a hegyek közül kijutottunk a nyílt tengerre. Végre 2000 méteres magasságban a tengerpart fölött elértük Antivárit. Innen keletnek tértünk le és nemsokára feltűnt Cetinje. A hideg rettentő volt és alattunk nem a »fekete hegyek«, hanem a fehér hegyek«, feküdtek nagy lomha egyformaságukban.

Mindent, mindent hó borított és a szél úgy dobált bennünket, mint egy papírlapot. A lábam már nem is érzem és az utasom is panaszkodik, hogy rettenetesen fázik. Persze azt ő nem tudja, hogy gyorsabban már nem mehetünk és különben is közel vagyunk a célunkhoz.

Intek neki, mire előveszi a bombákat, leszedi róluk az ólom-plombákat és készen várja, hogy odarepülünk.

Kétezerhatszáz méternyire jártunk Cetinje fölött, mikor utasom az első bombát eleresztette, utána rövid időközben még kettőt küldött és a fülemben kiáltott: »Boldog újévet, Nikita!«, mert ezen a napon volt új esztendejük a montenegrójiaknak.

Most leállítottam a motort és egy nagy spirálisiklót csináltam, hogy megint a város fölött repüljek és kértem egy bombát, hogy én is dobjak egyet. Az arzenálra céloztam és eleresztettem. Az utasom pár pillanatra még egyet küldött utána és gukkerrel nézte, talált-e? Az én bombám egy épület tetejét ütötte be az arzenál mellett. Az övé azonban többet ért, mert telitalálat volt, az arzenálra. A kaszárnya is kapott egyet és jöttünk hazafelé. Szervusz Nikita...

Útközben a Lovcsen felett mentünk el és a hadnagy úr kérésére egy darabig köröztem, ő addig az ágyukat kereste gukkerrel, de nem találta. Nagyon csodáltuk, hogy nem lőnek ránk, mert alig 600 méternyire jártunk a csúcs fölött.

Kiderült az idő és jólesett, mikor messziről megláttam a hangárjainkat. Visszajövet pokolian dobált a szél, néha két-háromszáz métert is estünk. Végre délután fél háromkor félig megfagyva landoltunk otthon.

Ilyen újévi gratulációt még nem kapott Nikita. És nagyon boldog vagyok. A mai dátum egyébként is nevezetes és kellemes emlék számomra. Ma kaptam meg ő felségétől az első osztályú vitézségi érmet.

Naplótöredékek. — Búcsú a crnagorcoktól

Február 1. R 145-ös Lloydon szálltunk fel Lévák hadnaggyal negyed tizenkettőkor miután 7 bombával szereltük fel magunkat. Rettenetes hideg volt. Ezer méter magasan a Krvosz fölé vettük az utat. Grahovóra az utasom két bombát dobott és intett, hogy forduljunk Cetinje fölé. Folyton emelkedve 3000 méter magasan értünk oda. H város fölött lefojtottam a motort, hogy az utasom jól célózhasson. Csakhamar egymás után küldte lefelé a bombákat az arzenálra. Ezalatt én körbe repültem és számolgattam a felénk küldött shrappnellekét. Mire az utasom az utolsó bombát leadta, 2000 méterre sülyedtünk. Indultunk is nemsokára hazafelé. Háromnegyed kettőkor landoltunk a repülőtéren, de soha ennyit nem szenvedtünk a hidegtől mint ezen az utón.

Február 2. Reggel kilenckor Jankulovics hadnaggyal a 85 HP. Lohneren felderítő útra mentünk. Sűrű ólmos eső szitált, de mivel parancs jött hogy a közeledő ellenséges hajók útját állapítsuk meg, nem lehetett teketóriázni. Indultunk is egy kettőre. A tenger fölött haladtunk előre pár méternyire a víz színétől! mert feljebb már áthatolhatatlan sűrű köd gomolygott. De Antivári-ig nem találtunk semmit és azért vissza térve jelentettük, hogy mindössze egy kis kereskedelmi gőzös van az Antivárii kikötőben. Leszállásunk 11 óra 30 perckor simán ment végbe.

Délután egy megfigyelő tiszt társaságában másfél óráig a 140-es Lloydon repültem a Zsupában. Ötven kis bombát vittünk magunkkal. Ezeket legnagyobb részt a Lovcsentől kissé jobbra szórta le az utasom.

Február 15. A 140-es Lloydon Jankulovics hadnagy jött velem. 10 nehéz bombával rakodtunk meg, mielőtt elindultunk a tenger fölé. Antivárit is megnézve Cet-tinjébe vitt utunk, ahol utasom az összes bombákat ki-tálalta. Hazafelé indultunk a Lovcsenen át. A hegy csúcsa és oldala sűrű hóval volt borítva, de tüzeink munkáját nagyszerűen meglehetett állapítani: a fehér havon óriási fekete foltok támadtak, ahol a gránátok lecsaptak. Egészen tisztán lehetett látni, amint az újjonnan fel-állított francia ütegeket érik a mieink lövései, ami szintén egy velem volt utas derített fel a napokban. Fé-l-egy után landoltunk miután a hideg elviselhetetlen volt, már azt hittem, mindketten végérvényesen megfagyunk.

Február 28. Piller főhadnagy a 145-ös Lloydon 8 nehéz bombát hozott magával. A Lovcsen fölött el-repülve, a Babrákra ledobott két bombát, a Krvosz hegyen szintén kettőt, de a többit már nem voltam képes figyelni, oly rettenetesen dobált a szél. Néha már azt hittem menthetetlenül levág. Azt még láthattam azért, hogy két hajónk bombázza a Zsupát. Utunk két és fél óráig tartott.

Március 1-én. Délelőtt két óra hosszat repültünk! Lévák hadnaggyal a nagy Lloydon. 100 drb. kis bom-bát vetett le, több mint a felét a Zsupában, a meg-maradtakat a Lovcsen körüli falvakra. Nagy hideg és rémes sirokkó fog erre az utamra emlékeztetni.

Március 2-án. H 85-ös gépen Jankulovics hadnagy-
gyal ez antivári-i kikötő fölé repültünk megállapítani, hogy Nikita híres, fehér jacht-ja megérkezett-e. Oda-érve nagy örömeinkre felismertük a nevezetes kis hajót

és azon sebtiben le is fényképeztük, amint kikötve ott himbálózott. Egy francia torpedó-naszád is őrt állt ám, mellette. Visszatérve leadtuk a jelentésünket.

Március 5. Jankulovics hadnaggyal 10 óra 10 perckor startoltunk a 140-es Lloyd-on 10 nehéz és ugyanannyi könnyű bombával. A Trebinje körüli állásokat és Grahovó falut bombáztuk, majd a Krvosz hegynél visszafordultunk. Kemény hideg, erős havazás, nagy szél volt. Kikötni csak háromszori próba után tudtunk nagy kinal-keservvel.

Március 7. Nagy havazásban ismét elrepültünk a trebinje—krvoszi vonalig és gyűjtőbombával felgyűjtöttünk egy nagy kaszárnyát. Ez a repülés két és fél óra hosszat tartott.

Március 7. Ismét ezen a vidéken jártunk; 12 nehéz bombát dobtunk.

Március 13. Új utas jött velem. A nagy Lloydon Bileken át Niksics felé indultunk 6 nehéz és 50 könnyű bombát vive magunkkal, Délelőtt pontosan 10 óraker hagytuk el ez aerodromot és 2000 méter magasan haladtunk előre. A Krvosztól Niksicsig utasom az összes állásokat felfedte. Bilekig és onnan keletre Antiváriig csúnya szél és roppant hideg volt. Már két órája repültünk és a szállókések annyi munkát adtak, hogy nem is nézhettem, hová hullanak a bombáink.

Közben az utasom konyakkal és csokoládéval kínált, ami nagyon jól jött, mert már elmúlt dél és nagyon éhes voltam. Adott szalámit és kenyeret is. Úgy ettünk, mintha nem is repülőgépen ültünk volna. Közben az utasom fényképezett és a térképre is feljegyzéseket csinált, majd cigarettára gyűjtött, nekem is adott egyelt, azután megint ittunk a konyakból. Közben némelykor egy-egy nekünk szánt shrappnell felhőjére mutatott, ami nekem már nem volt újság, de neki igen, mert ez volt a második útja az ellenség fölött.

Azzal sehogysem volt kibékülve, hogy én föl sem veszem az egészszet.

Négy és fél órára való benzinünk volt, mikor elindultunk, de én még is jeleztem neki, hogy jó lesz, ha leszállunk Bileken. Itt ki is kötöttünk 2 óra 35 perckor. Lent az autó már várt ránk, de minket úgy kellett kiemelni az ülésekből, annyira meg voltunk dermedve. Később heves főfájás és mellfájás fogott el, az utasomat különösen, úgy, hogy ebédelni sem tudott.

Bileken a tiszti kaszinó vendégei voltunk délben. Kora délután startoltunk hazafelé és Trebinje fölött repülve 50 perc alatt értünk a hangárjainkhoz. Ez volt eddig a rekord-repülésem.

Otthon a kommandánsom doktort hivatott hozzám, aki öt hétre eltiltott a repüléstől. Hiába kértem másnap, engedjen még egyszer Cettinjébe, csak összeszidott és azt mondta, majd lesz rá gondja, hogy ne lábatlankodjak körülötte.

Március 19. A kommandánsom és Piller főhadnagy lehvattak az irodába és barátságosan tudtomra adták, hogy négy hét szabadságot kaptam. A kapitányom így szólt hozzám: »Higyje el barátom, én fogom érezni a legjobban a hiányát, de most pihenésre van szüksége, mert beteg, hiába is tagadja. Ha egészséges lesz, jöjjön vissza, nagyon fogok örülni. Nemcsak mi, akik itt vagyunk, ismerjük el a tehetségét és bátorságát, hanem fent az osztálynál is benne vannak a maga dolgai mindenféle parancsban.

Hálásan megköszöntem kapitányomnak irántam való jószágát, Piller főhadnagy is roppant kedves volt. Felajánlotta, hogy elvisz autójával Spalatóig, hogy könnyen és hamar haza érjek. Így jöttem vissza szabadságra a harctérről.